

irəli sürülən yeni dərs modelindən Həyat bilgisi fənnini tədris edənlər yararlı bilirlər.

Nəticə etibarilə deyə bilərik ki, Həyat bilgisi dərslərində ibtidai sinif müəllimlərinin kompetensiya imkanlarından istifadə etməklə tətbiq olunan yeni dərs modelləri şagirdlərin şəxsiyyətyönlümlülük səviyyəsinin yüksəldilməsini təmin etmiş olur.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Hüseynova G.A. Kurikulum təliminə praktiki baxış. Bakı, Hədəf nəşrlər, 2017.
2. Həyat bilgisi. Ümumtəhsil məktəblərinin II sinifləri üçün dərslik, Bakı, Aspoliqraf, 2014.
3. Rəcəbov O., Kazımov N., Rəcəbov N. Təsviri incəsənət. Ümumtəhsil məktəblərinin II sinifləri üçün dərslik, Bakı, Yaznəşr, 2014.
4. Cəlilova Y., Cəfərzadə K. Musiqi. Ümumtəhsil məktəblərinin II sinifləri üçün dərslik, Bakı, Təhsil, 2014.
5. Cahangirova T. V.. Mütasir təlim texnologiyaları. Bakı, ADNA-nın nəşri, 2015.

Ульяна Вердиева,
Значение использования
компетентных возможностей

учителей начальных классов на уроках познания жизни Резюме

В статье говорится о значении использования компетентных возможностей учителей начальных классов в процессе преподавания предмета «Познание мира» в начальных классах. В ней указывается этимологическое значение слова «компетенция». Отмечается, что это слово произошло от «сметенсе» имеет совокупное значение понятий способность, умение, навык. В статье раскрывается и практическое значение слова компетенция. Отмечается, что для претворения в жизнь любой педагогической деятельности целенаправленное, планированное и постоянное применение знаний, умений и навыков называется компетенцией качества. Затем раскрывается значение понятий знания, умения, навыки, ценности и качества. В статье, также даются обширные сведения о самых важных составных компетентности учителя таких, как анализ, синтез. В статье говорится также о теоретических и практических основах использования компетентных возможностей учителей начальных

Kreativlik və onun qiymətləndirilməsi

Nigar Zeynalova,
Azərbaycan Dillər Universitetinin
pedaqogika kafedrasının müdiri,
pedaqogika üzrə fəlsəfə doktori, dosent

Rəyçilər: Vidadi Bəşirov,
pedaqogika üzrə fəlsəfə doktori, dosent
Gülşən Həsənova,
pedaqogika üzrə fəlsəfə doktori, dosent

Məqalədə müasir dövrdə kreativlik, onun qiymətləndirilməsi məsələləri açılmışdır. Müəllif kreativliyin qiymətləndirilməsinin təşkili və aparılmasında kifayət qədər çətinliklərin olmasını, təlimdə kreativliyin formalaşdırılması, innovativ tədrisin həyata keçirilməsinin qiymətləndirmə sistemində də dəyişikliklərin yaranmasına təkan verəcəyini xüsusi vurğulamışdır. Məqalədə kollaborativ, əməkdaşlıq şəraitində təşkil edilən təlim-tədris prosesində kreativliyin inkişaf perspektivləri və yolları, qiymətləndirmə meyarlarının daha aydın olması, təhsil alanlarda qərar qəbulu, mühakimə bacarıqlarının formalaşdırılmasına xüsusi yer ayrılmışdır. Kreativliyin inkişaf dinamikasını izləmək məqsədi ilə kreativ düşüncənin, kreativ fəaliyyətin, qarşılıqlı qiymətləndirmənin, müəllim tərəfindən aparılan qiymətləndirmənin nəticələrinin tələbə portfoliosunda əks olunması qeyd edilmişdir. Sonda müəllif kreativliyin inkişafı məqsədi ilə çoxçeşidli prinsiplərin tətbiqinin qiymətləndirmə prosesində daha yaxşı metodların işlənilib hazırlanmasına zəmin yaradacağı nəticəsinə gəlmişdir.

Açar sözlər: kreativ yanaşma, qiymətləndirmə metodu, problem situasiyası, təlim prinsipləri, portfolio təcrübəsi, inkişafetdirici təlim

Ключевые слова: креативный подход, креативная деятельность, метод оценивания, проблемная ситуация, принципы обучения, опыт портфолио, развивающее обучение

Key words: creative approach, the method of estimation, the situation of problem, the principles of teaching (training), portfolio practise developing training

Müasir dünyada gedən proseslər bütün sahələri əhatə

etdiyi kimi, təhsildən də yan keçməmişdir. Məhz bu səbəbdən mütəxəssis hazırlığı, ona verilən tələblər keçən əsrin sonundan kəskin şəkildə fərqlənir. Dövrümüzün mütəxəssisi necə olmalıdır? Hansı bilik, bacarıq, kompetensiyalarına yiyələnmişdir? O, çevik qərar qəbuluna malik, qeyri-standart vəziyyətlərdən çıxış yolu tapmağı bacaran, orijinal ideyalar yürütməyə qadir - bir sözlə, kreativ olmalıdır. Bəs kreativliyin göstəricisi nədir? Müəllim onu necə ölçüb qiymətləndirməlidir? Hansı üsul və vasitələrdən istifadə etməlidir? Kreativliyin inkişafı və formalaşmasından bəhs olunarkən mütləq onun qiymətləndirilməsinə də diqqət yetirmək lazımdır.

Qiymətləndirmə təlim-tədrisin mühüm komponentidir. O, prosesin keyfiyyəti haqqında fikir bildirmək, zəif və üstün cəhətləri üzə çıxarmaq və yaxşılaşdırmaq imkanı verir. Lakin mövcud qiymətləndirmə sistemində kreativlik və innovasiyalar nəzərə alınmadığından ali təhsildə kreativliyin inkişafı ləngiyir. İmtahana hazırlıq prosesinin kifayət qədər vaxt tələb etməsinə baxmayaraq, keyfiyyət yüksək səviyyədə olmur. Əksinə, müəllimi təlim-tədrisin keyfiyyətini və nailiyyətləri yaxşılaşdırmaq fəaliyyətlərini yayındırır (15). Mövcud qiymətləndirmə sistemində olan boşluqlar, təhsil alanların hazırkı qiymətləndirilməsi, ildə iki dəfə təşkil olunan imtahanlar, tələbələrə daha yaxşı qiymət almasına köklənməsi həm öyrədənlərə, həm də öyrənilərə böyük təzyiq göstərir və kreativliyin inkişafının qarşısına sədd çəkir, onun formalaşmasına maneələr törədir. Qiymətləndirmə təhsil sisteminin prioritetlərini müəyyənləşdirir. Lakin mövcud qiymətləndirmənin keçirilməsi prosesində imtahan əvvəlcədən təklif olunan sualların cavablandırılması ilə müşayiət olunur, təlim hazır biliklərin üzərində qurulur. Deməli, təhsil sisteminə kreativlik və inno-

vativlik nə təlim proqramlarında, nə də imtahan prosesinin təşkili və qiymətləndirilməsində nəzərə alınır.

Təlimdə kreativliyin formalaşdırılması, innovativ tədrisin həyata keçirilməsi, qiymətləndirmə sistemində dəyişikliklərin yaranmasına təkan verir. Bu dəyişikliklər təlim prosesinin əvvəlindən sonuna qədər olan bütün mərhələlərdə öz əksini tapmalı, pedaqoji kollektivin hər bir üzvünün fəaliyyətinə təsir göstərməlidir. Müəllim tələbələrini kreativ ideyalara, fikirlərə dəyər verdiyinə və ədalətli şəkildə qiymətləndirdiyinə inandırılmalıdır. Bunun üçün orijinal, orijinal cavab verənləri rəğbətəndirməli, qeyri-adi tapşırıq və məsələlərdən istifadə etməlidir (13). Əlbəttə ki, belə münasibət mövcud standartların tərsinə fəaliyyətini nəzərdə tutmur, əksinə kreativlik yenilik və dəyərlər arasında tarazlıq deməkdir. Bununla əlaqədar olaraq orijinallıq və müvafiqlik paralel şəkildə təlimdə əksini tapmalıdır.

Biqsa görə, qiymətləndirmə təlim prosesinə təsir edən mühüm amillərdəndir (5). Hazırda əksər ali təhsil müəssisələrində qiymətləndirmə ilə bağlı müzakirələr aparılır, onun optimallaşdırılması

yolları araşdırılır və müxtəlif alternativ variantlar təklif olunur. Onlardan performans əsaslı (performance-based), portfolio və autentik (authentic) qiymətləndirmə fərqləndirilir (1). Beqhetto tədqiqatlarında qiymətləndirmənin təhsil alanların kreativliyinə bilavasitə təsiri məsələsinə geniş yer ayırmışdır (4). Tədqiqatlar sübut etmişdir ki, təsəvvür və vizuallıq, əyanilik tələbələrə imtahanlarda qazandıqları uğurla bilavasitə əlaqəlidir, yəni prosese müsbət təsir göstərir. Həmin araşdırmalara görə kreativlik əsaslandırma ilə sıx bağlıdır (6).

Çiksentmixonin

tədqiqatlarından bəhrələnən Beatti bildirmişdir ki, kreativlik qiymətləndirilməlidir, onun ölçülməsi üçün üsulların hazırlanması ehtimal da asan iş deyil. Kreativliyin qiymətləndirilməsi zamanı gərginlik bir neçə səbəbdən yaranır. Buraya imtahandan keçmək üçün kreativliyin ölçülməsi, təhsilalanların nailiyyətlərinin müəyyənləşdirilməsinə dair əks əlaqənin yaradılması aiddir.

Tələbələr kurs işlərinin yazılmasını imtahandan daha səmərəli hesab edirlər. Çünki birincinin hazırlanması prosesində müəllimlərlə və digər öyrənlərlə əməkdaşlıq münasibətlərinin

formalaşması, müzakirələrin, qarşılıqlı qiymətləndirmənin aparılması işin səmərəsini artırır, tapşırığın keyfiyyətinə müsbət təsir göstərir.

Buradan belə nəticə çıxarmaq olar ki, qiymətləndirmə tapşırığına görə fərqlənməli, lakin müxtəlif qabiliyyətlərin inkişafını dəstəkləməli, öyrənləri həvəsləndirməlidir. Qiymətləndirmənin üsul və vasitələrinin müxtəlifliyi kreativ fəaliyyəti stimullaşdıran əsas amillərdəndir, bura formativ qiymətləndirmə, yazılı və praktik fəaliyyətin tarazlaşdırılması da aiddir. Xüsusi nümunə kimi hesabatların yazılması, məqalələrin tənqidi, təhlili, qrup işi və tələbələrə yerinə yetirdiyi layihələr göstərilə bilər.

Şübhəsiz, qiymətləndirmənin təşkili və aparılmasında kifayət qədər çətinliklər var. Kovan koqnitiv (idraki) qabiliyyətlərin, sintez və kreativliyin qiymətləndirilməsinin olduqca mürəkkəb olduğunu qeyd edir (9). Kreativliyin ölçülməsinə zəmin yaradan xüsusiyyətlər çoxçeşlidir: orijinallıq, innovativ düşüncə, problem həlli bacarığı, təşəbbüskarlıq, ixtiraçılıq, ideyaların generasiyası bacarığı və motivasiya. Kreativ proses hər bir öyrənən üçün gözlənilməzdir və onu

müəyyənləşdirmək olduqca çətin-dir. Qiymətləndirmənin kreativ prosesdən kreativ məhsula doğru dəyişməsi, keçid alması problemin həlli hesab edilə bilməz. O, problemin həllinə qismən kömək göstərir, çünki innovativ məhsulun keyfiyyəti və konsepsiyası haqqında ən doğru, dəqiq fikri özü ortaya çıxarır.

Ümumiyyətlə, ədəbiyyatda kreativliyin qiymətləndirilməsinin iki metoduna rast gəlinir. Onlardan biri Kovana məxsusdur (9). Tədqiqatçı hesab edir ki, kreativliyin qiymətləndirilməsində ən səmərəli üsul özünüqiymətləndirmədir. Bu prosesdə müəllimin rolu kreativ təlimin fasilitasiyası üçün müvafiq şərait yaratmaq və "tələbələrə şəxsi kreativliklərini göstərmək və qiymətləndirmək imkanlarını genişləndirməyə kömək etməkdir" (9,162).

Kovanla yanaşı Balçın razılaşdırılmış (konsensual) qiymətləndirməni təklif edir (2). Qiymətləndirmənin bu növü hazırlanmış kreativ məhsula dair müəttəxisslərdən ibarət bir neçə qiymətləndirən tərəfdən aparılır. Üstünlüyü ondan ibarətdir ki, kreativlik haqqında məqsədyönlü dialoqa bir neçə peşəkəri cəlb edir. Problemlə bağlı aparılan müzakirələr öyrənlərlə yanaşı,

müəllimlər üçün də geniş imkanlar yaradır, mövzunu daha dərinləndirən anlamağa imkan verir. Həmin müzakirələr iştirakçıları yekun nəticəyə gətirir çıxarır. Bu məsələlər təhsil verənlərin inkişafına necə təsir göstərir?

Əksər müəllimlər tələbələrə kreativ imkanlarının və kreativ xüsusiyyətlərinin inkişafına inanır, lakin onların çox az qismi bu imkanların obyektiv şəkildə ölçülə biləcəyi qənaətinədir. Yalnız minimal sayda pedaqoqlar bu bacarıqların qiymətləndirilməsinə hazırdır.

Kreativliyin formalaşdırılması və inkişafında özünüqiymətləndirmə mühüm əhəmiyyət kəsb edir, qarşılıqlı qiymətləndirmə isə kreativ ideyaların qəbul olunmasında və təcrübənin tətbiqində həlledici rola malikdir. Cakson (11) apardığı tədqiqatları ümumiləşdirərək belə qənaətə gəlmişdir ki, kreativliyin qiymətləndirilməsinə dair ali məktəb müəllimlərinin fikirləri fərqli istiqamətlərə haqlanır. Bəziləri hesab edirlər ki, tələbələrə kreativliyin qiymətləndirilməsi dəqiq meyarlar vasitəsilə mümkündür. Əksəriyyət düşünür ki, tələbələrə kreativliyin inkişafına kifayət qədər diqqət ayrılmalıdır və ən yaxşı halda onun qəbul olunması və

qiymətləndirilməsi gizli xarakter daşıyır. Digərləri belə fikir irəli sürürlər ki, kreativliyin qiymətləndirilməsi mümkün və hətta arzu edilən deyil. Sonuncular isə kreativliyin inkişafını dəyərləndirir, əhəmiyyətini xüsusi vurğulayır, lakin qiymətləndirilməsi yollarını bilmirlər. Bu fikirləri ümumiləşdirsək, belə nəticə çıxır: əksər müəllimlər müvafiq dəstək, istiqamətləndirmə, həvəsləndirmə olduqda ali məktəbdə təlim prosesində tələbələrə kreativliyi qiymətləndirə bilərlər. Əks halda qəti şəkildə vurğulamaq lazımdır ki, təhsil alanlarda kreativliyin formalaşdırılması və irkişafında qiymətləndirmə əsas maneələrdəndir.

Nəticəyönümlü təlimdə qiymətləndirmə təlim prosesinin əvəzində nəzərə alınır, planlaşdırılır, müəllim isə gözlənilən nəticələri müəyyənləşdirən yeganə şəxs olur. Belə çıxır ki, nəticəyönümlü təlim öyrənmələri müəyyən çərçivəyə salır və oradan çıxmağa imkan vermir. Spontan, gözlənilmədən baş verən təlim onun əksidir, kreativ proseslərə əlverişli şərait yaradır. Məsələn, əvvəlcədən müəyyənləşdirilmiş şablon və meyarları deyil, fəaliyyətin mənasının dərk olunmasını nəzərdə tutur. Təlim

prosesində müxtəlif maneələrin aradan qaldırılması tələbələrin qiymətləndirmə prosesində partnyor qismində çıxışı vasitəsilə mümkündür. Təxəyyülyönümlü kurikulumların tədqiqi nəticəsində belə fikir formalaşmışdır ki, müəllimin əsas məqsədi tələbələrə kreativliyin müəyyənləşdirilməsi və meyarlar vasitəsilə qiymətləndirilməsi deyil, onlara öz kreativ imkanlarını üzə çıxarmağa, anlamağa, nümayiş etdirməyə kömək göstərməkdir. Bunun üçün müəllimin fəaliyyəti necə təşkil olunmalıdır? Kovan (9) apardığı tədqiqatları əsaslanaraq bildirmişdir ki, məhz kollaborativ, yəni əməkdaşlıq şəraitində təşkil edilən təlim-tədris prosesində kreativliyin inkişaf perspektivləri və yolları, qiymətləndirmə meyarları daha aydın olur, təlim prosesinin bütün iştirakçılarındə qərar qəbulu, mühakimə bacarıqları formalaşır. İnkişaf dinamikasını izləmək məqsədi ilə kreativ düşüncənin, kreativ fəaliyyətin, qarşılıqlı qiymətləndirmənin, müəllim tərəfindən aparılan dəyərləndirmənin nəticələri haqqında məlumat tələbənin portfoliosunda (daha çox özünüqiymətləndirməyə diqqət yetirmək şərti ilə) əksini tapmalıdır. Kovan hesab

edir ki, portfolio bir sıra elementləri özündə ehtiva etməlidir (9;161):

1. Öyrənmələrin kreativlik anlayışına verdiyi tərif;

2. Öyrənmələrin arzu etdiyi nailiyyət, inkişaf etdirmək istədikləri kreativ bacarıqların təsviri, dəqiq tapşırıqlar, kreativliyin göstəricilərinə dair standart və səviyyələr;

3. Öyrənmələrin tapşırıqların yerinə yetirilməsinə kömək edən, onların icrasına istiqamət verən və inkişaf dinamikasını göstərən məlumat mənbələrinin təqdimatı (kreativ məhsul və kreativlik haqqında məlumat);

4. Yürüdülmə mühakimələr, irəli sürülmə fikirlər və onların əsaslandırılması.

Öyrənmələr qiymətləndirdikləri portfolionu yenidən analiz üçün pedaqoqa ötürürlər. Müəllim kreativliyə dair fikir yürütməkdən daha çox tələbələrin özünüqiymətləndirməni hansı səviyyədə və necə həyata keçirdiklərini yoxlayır, hazırladıqları meyarlar əsasında kreativliklərini müəyyənləşdirir, həmçinin əvvəldən sonadək prosesin təşkilinə nəzarət edir. Aparılan işin əsas məqsədi öyrənmələrə araşdırmaq, təcrübə qazanmaq, kreativlik haqqında geniş məlumat imkanı vermək,

onları həvəsləndirmək, tapşırıq, çalışma həllinə və fənnə maraqla yaratmaqdan ibarətdir. Yəni öyrənmələrə fənnin əhatə etdiyi sahə daxilində şəxsi kreativliyi dəyərləndirməyə kömək etmək, kursun mədəni kontekstində kreativlik haqqında mühakimə yürütmək təcrübəsi qazandırmaq başlıca prioritet hesab olunur. Kovan belə qiymətləndirmə prosesini kollaborativ (əməkdaşlıq) təlimlə əlaqələndirərək bəzi məsələlərə xüsusi diqqət yetirməyin vacibliyini vurğulamışdır:

- kreativ təşəbbüsün qiymətləndiriləcəyi prosesa (problem və ya tapşırıq) giriş;

- fənn və ya peşə daxilində "kreativlik" anlayışının məzmunu ilə əlaqədar qrupda müzakirələrin təşkili;

- hər bir öyrənmənin standartlar və hədəflər haqqında düşünmə tərzinin istiqamətləndirilməsi, ilkin gözləntilərin müəyyənləşdirilməsi;

- öyrənmələrin təlim məqsədlərini və şəxsi kreativliklərini nəzərə alaraq təlim prosesində, tapşırığın yerinə yetirilməsində iştirakı. Tələbələr kreativ prosesa nəzərət məqsədilə reflektiv jurnal hazırlamalı, tapşırığın yerinə yetirilməsi zamanı cavablan-

dırılmayan sualları orada qeyd etməlidirlər. Vaxtaşırı həmin sualların qismən də olsa, cavablandırılması təhsilçilərə öz inkişaf dinamikalarını izləməyə şərait yaradacaq. Tamamlanmış jurnallar gözlənilir və onlara necə nail olmaq haqqında məlumat verəcək.

- qrup müzakirələrində müəllim və öyrənənlərin iştirakı. Bu mərhələdə tələbələr yerinə yetirdikləri tapşırığa tənqidi yanaşır, onu təhlil edir, qiymətləndirirlər. Sonra digər qrup iştirakçıları və müəllimlər öz fikirlərini bildirirlər. Beləliklə, işin konstruktiv və əsaslı müzakirəsinə xüsusi diqqət yetirilir.

- öyrənənlər tapşırığın icrasına cəlb olunduqca, onların kreativlik haqqında təsəvvürü dəyişə bilər. Tapşırığın icrasına həvəsləndirilən tələbələr "kreativlik" anlayışına verdikləri ilkin tərif, standartları və meyarları yenidən nəzərdən keçirərkən, adətən, müəyyən düzəlişlər edirlər.

- Öyrənənlər tapşırıqla bağlı fəaliyyəti özündə əks etdirən portfolio hazırlayırlar. Onun yekun versiyasına yuxarıda qeyd olunan özünlüqiymətləndirmə də daxildir.

Ali təhsildə qiymətləndirmədən bəhs edərkən onun summativ funksiyasına (semestrin sonunda tələbə nailiyyətlərinin müəyyənəndirilməsi və rəqəmli qiymətləndirilməsi) daha çox diqqət yetirilir. Lakin yaxşı olardı ki, digər vəzifələr də nəzərdən keçirilsin. Diaqnostik funksiyaya tələbələr imkan və qabiliyyətlərinin təhlilindən ibarətdir. O həm də təlimin müəllim tərəfindən səmərəli planlaşdırılmasına əlverişli zəmin yaradır. Formativ qiymətləndirmə tələbələrin inkişaf dinamikasını izləyir, bunu müəyyənəndirən tapşırıqları təhlil edir, əldə olunan nəticələr əsaslı tədris metodları seçir və prioritetləri yenidən nəzərdən keçirir. Ümumitəhsil müəssisələrində olduğu kimi, ali məktəblərdə də qiymətləndirmənin bu iki növünün diqqət mərkəzində saxlanması və tətbiqi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir, ali təhsilin keyfiyyətinə və tələblərdə kreativliyin inkişafına müsbət təsir göstərir. Simpliko (14) öyrənənlərin nailiyyətlərinin ölçülməsindən və qiymətləndirilməsinin keçmiş hədəflərlə müqayisəsinin əhəmiyyətini vurğulayaraq qeyd etmişdir ki, bu, onlara inkişaf dinamikasını izləməyə əlverişli imkan yaradacaq.

Müəllim təhsil alanların bir-biri ilə müqayisə olunmasına rəvac verməməli, sağlam rəqabət formalaşdırmalı, tələbələri yalnız öz inkişafını izləməyə həvəsləndirməlidir. Təhsilçilərin yaxşı qiymətlə motivasiya etmək əvəzinə, müəllim onları maraqlı tapşırıqların həllinə yönəltməlidir. Bundan əlavə, hər tələbə qiymətləndirməyə özünəməxsus şəkildə reaksiya verir. Əksəriyyət özünü yazılı, digərləri şifahi imtahanda, bəzilər sualların cavablandırılması zamanı, müəyyən qismi isə test tapşırıqlarını yerinə yetirərkən daha yaxşı ifadə edir. Peşəsinə yaradıcı yanaşan kreativ müəllimlər imtahan prosesində də eyni yanaşmanı tətbiq edirlər. Təbii ki, qiymətləndirmənin təşkili və aparılması qaydaları təkcə müəllimin deyil, universitetin əsas pedaqoji heyətinin rəyi ilə müəyyənəndirilir. Buna baxmayaraq, həm yazılı, həm də şifahi imtahanlarda, yoxlama sualları və tapşırıqların tərtibində müəllim kreativlik göstərməli, çərçivə və şablonlardan konara çıxmalıdır. Bu, müxtəlif qiymətləndirmə metodları vasitəsilə və təlim prosesinin davamı kimi həyata keçirilə bilər (14). Əgər biliklərin yaradılması və skaffoldingi birgə fəaliyyətə

yötdirsə və fərdiləşdirilsə, onda qiymətləndirmə də hər kəsə uyğunlaşdırıla və fərdiləşdirilə bilər.

Ellis və Barr (10) kreativliyin qiymətləndirilməsinə dair müxtəlif çətinlikləri müəyyənəndirmiş, kreativ təlimin quruluşunu və şkalasını tərtib etmişlər. Onlara görə, kreativ təlim şkalası kreativ məhsul və kreativ prosesi nəzərə alaraq beş səviyyəyə və ya nailiyyət hədəfinə bölünür. Tədqiqatçılar bildirmişlər ki, qiymətləndirmənin kreativliyini üzə çıxaran xüsusi növü mövcuddur. O, təlim və innovativ tədrisə də münbit şərait yaradır. Onların təklif etdiyi kreativ təlim qiymətləndirməsi diaqnostik, formativ və summativ qiymətləndirməni əhatə edir, müəllimlərə qeyri-formal rəy bildirməyə imkan verir, tələbələrin kreativ fəaliyyətlərini müxtəlif yollarla, o cümlədən portfolio və e-portfolioda qiymətləndirməyə kömək göstərir.

Kreativliyin ölçülməsi konkret fənn üzrə bilik və bacarıqların ölçülməsindən dəfələrlə çətinidir. Prosesin təşkili ilə əlaqədar sayısız-hesabsız testlərin mövcudluğuna baxmayaraq, onların əksəriyyəti yalnız kreativliyin müəyyən aspektlərini ölçür, həmçinin

dəqiqlikləri sual altında qalır. Bu səbəbdən bəzi tədqiqatçılar öyrənmələrin kreativ düşüncə bacarıqlarını testlə yoxlamaq əvəzinə, onları kreativ məhsulun hazırlanmasına istiqamətləndirməyi tövsiyə edirlər. Tələbələrin hazırladıqları istənilən kreativ material gələcək mütəxəssisin yaradacağı kreativ məhsul haqqında qabaqcadan xəbər verəcək. Kreativliyi qiymətləndirməyin ən yaxşı yolu tələbələrin işlərinin nəzərdən keçirilməsidir. Bu, semestr ərzində öyrənmələrin proqram üzrə hazırladıqları kreativ işlərdən ibarət portfolio ola bilər. Piirto vurğulamışdır ki, qiymətləndirmənin ən təbii yolu real məhsulun, fəaliyyətin, işin dəyərləndirilməsidir. Bunun bariz nümunəsi tələbələrin kursun tədrisi müddətindəki işlərindən ibarət topladıqları "kreativ portfolio"dur. Məsələn, oğlan böyük say və güclə topu meydançanın mərkəzindən qaçıya dəqiqliklə vurmağı bacarır. Müşahidələr nəticəsində müəyyənləşdirmək olar ki, o, mərkəzi hücumçu kimi müvəffəqiyyət qazana bilər. Həmin oğlana kağız və qələm verərək fəza qabiliyyətini yoxlamağa ehtiyac varmı? (12). Hazırda istifadə edilən testlərin əksəriyyəti Kropelinin "Təhsildə kreativlik:

Təhsil işçiləri və müəllimlər üçün vəsait" adlı kitabda ətraflı təsvir edilmişdir. Onların böyük hissəsi divergent və konvergent düşüncəni ölçmək məqsədi daşıyır. Testlər açıq suallar və aşağıda qeyd olunan meyarlardan ibarətdir:

- səlislik (axarlılıq, rəvanlıq) – cavabların sayı, kəmiyyət;
- çeşlilik – verilən cavabların ideya kateqoriyalarında dəyişiklik;
- orijinallıq – nadir, qeyri-adi cavablar;
- bəzi testlərə dərəcələnmə (cavabların mürəkkəbliyi, çətinliyi və təhlili) və ya səmərəlilik (real həyatda məhdudiyətlərə istinadlar) da aid edilir. Bununla yanaşı, Kropel kreativlə əlaqədar fərdi xüsusiyyətləri və motivasiyanı da nəzərdən keçirmiş və təhlilini vermişdir. O, belə bir nəticəyə gəlmişdir ki, "haqiqilik (ing. dilində validity) göstəriciləri, adətən, etibarlılıq göstəricilərindən aşağıdır. Psixoloji testlərin ümumi vəziyyəti həmin faktı sübuta yetirir. Təəccüblü deyil ki, korrelyasiya (konstruksiyanın haqiqiliyi) divergent düşüncə testlərində müəyyən olunmuşdur (70%-ə qədər)". Onlar kreativliyin yalnız bir aspektinə diqqət cəmləşdirmiş və yanaşmalarında

vahidlik nümayiş etdirmişlər. Proqnozlaşdırılan haqiqilik göstəricisinin nisbətən aşağı olmasına baxmayaraq, tədqiqatçıların əksəriyyəti kreativlik testlərinin nəticələrinin real IQ göstəricilərindən və ya məktəb qiymətlərindən daha yaxşı olduğunu əminliklə bildirlir (8;127).

Kropel və Piirto Torransın kreativ düşüncə testlərinin geniş yayılmasını, böyük rəğbət qazandığını və əksəriyyət tərəfindən istifadə olunmasını xüsusi qeyd etmişlər. Etibarlılığın test və retesti (yenidən testi), proqnozlaşdırılmış haqiqilik testi dəyişir. Tədqiqatlar göstərir ki, testlərin nəticələri ardıcıl kreativ uğur qazanan və qazanmayan tələbələr arasında diferensiallaşma aparmayacağı imkan yaradır (8).

Kreativliyin inkişafı məqsədi ilə çoxçeşidli prinsiplərin tətbiqi qiymətləndirmə prosesində daha yaxşı metodların işlənilməsinə zəmin yaradacaq.

Məqalənin elmi yeniliyi.

Məqalədə qiymətləndirmə anlayışının mahiyyəti yeni yanaşmalar əsasında izah edilir. Problem baxımından ali məktəblərdə işin təşkili xüsusiyyətləri əsaslandırılır.

Məqalənin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. Məqalə ali

məktəb problemləri ilə bağlı araşdırma aparən mütəxəssislər, müəllimlər üçün əhəmiyyətlidir. Dərslük və dərs vəsaitləri hazırlayarkən bu ideyalardan istifadə oluna bilər.

Nəticə. Məqalədə kreativ qiymətləndirmə texnologiyası işlənilmiş və belə bir nəticəyə gəlinmişdir ki, kreativliyin inkişaf etdirilməsi üçün müxtəlif pedaqoji prinsiplər nəzərə alınmalı və yeni yanaşmalara üstünlük verilməlidir.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Anderson R.S. "Why talk about different ways to grade: the shift from traditional assessment to alternative assessment", in Classroom Assessment and the New Learning Paradigm. (Eds) R.S.Anderson &B.W.Speck. San Francisco: Jossey-Bass. pp.5-16, 1998.
2. Balchin T. "Evaluating creativity through consensual assessment", in Developing Creativity in Higher Education, (Eds.) N.Jackson,M.Oliver,M.Shaw, J.Wisdom. London: Routledge. pp. 173-183, 2006.
3. Beattie D.K. "Creativity in art: the feasibility of assessing

current conceptions in the school context", *Assessment in Education: Principles and Practice*, vol.7, no.2, pp.175-192, 2000.

4. Beghetto R.A. "Does assessment kill student creativity?" *The Educational Forum*, vol.29, no.2, pp.254-263, 2005.

5. Biggs J. *Teaching for Quality Learning at University*. Basingstoke: SRHE & Open University Press, 1999.

6. Claxton G. *Wise Up*. New York: St Martin's Press, 1999.

7. Методические рекомендации по формированию креативного мышления обучающихся (направление работы: технология развития креативности обучающихся), Самара, 2016.

8. Cropley Arthur *J. Creativity in Education and Learning: A Guide for Teachers and Educators*; Kogan Page; London, 2001.

9. Cowan J. How should I assess creativity? In N.J. Jackson et al, (eds.), *Developing creativity in higher education: An imaginative curriculum* (pp.156-172). London & New York: Routledge, 2008.

10. Ellis S., Barrs M. *The Assessment of Creative Learning*.

In J. Sefton-Green (Ed.), *Creative Learning* (pp. 73-89). London: Creative Partnerships, 2008.

11. Jackson N.J. Tackling the wicked problem of creativity in higher education. Background paper for a presentation at the ARC Centre for the Creative Industries and Innovation, International Conference Brisbane June 2008 *Creating Value: Between Commerce and Commons*. 2008. Available online at www.notmanjackson.co.uk/creativity.html.

12. Piirto J. *Creativity for 21st century skills. How to embed creativity into the curriculum*. Ashland University, Ohio, USA. Sence Publishers, 2011. file:///F:/creativity-for-21st-century-skills.pdf

13. Pleschová G. *Unusual Assignments as a Motivation Tool*. Paper presented at the Creativity or Conformity? Building Cultures of Creativity in Higher Education, University of Wales Institute, Cardiff in collaboration with the Higher Education Academy, 2007.

14. Simplicio J. S. Teaching classroom educators how to be more effective and creative teachers. *Education*, 120, 675-680. Simplicio, J. S. C. (2000). Teach-

ing classroom educators how to be more effective and creative teachers. *Education*, 120(4), 675-680, 2000.

15. Wyse D., Torrance H. The development and consequences of national curriculum assessment for primary education in England. *Educational research* 51 (2): 231-228, 2008.

**Нигяр Зейналова,
Креативность и её
оценивание
Резюме**

В статье освещаются вопросы креативности и её оценивания. Автор подчеркивает, что организация и проведение оценивания креативности сопрягается с определенными трудностями. Также формирование креативности и применение инноваций в учебном процессе влияет на систему оценивания и приводит к определенным изменениям в ней. Особое внимание уделяется проблеме развития креативности в условиях коллаборативной организации учебного процесса, влиянии сотрудничества на точность критериев оценивания, формирование таких навыков, как принятие решений, выражение мыслей. С целью наблюдения

динамики развития креативности описано значение креативного мышления, креативной деятельности, взаимооценивания, говорится о сохранении результатов оценивания в портфолио студентов. В конце автор приходит к выводу, что с целью развития креативности применение различных принципов оценивания приведет к разработке более усовершенствованных методов.

**Nigar Zeynalova
Creativity and its assessment
Summary**

The creative approach, the estimation problems at present is explained in this article. The author especially stresses about the forming of estimation of creativity and having difficulties in processing it. The formation of creativity in teaching putting into practice of innovation in training stimulates the creation of differences in estimation system. Developing perspectives and ways of creativity in teaching, education process which is formed under collaboration conditions being more clearer of the appraisal of students, the formation of opinion abilities especially noticed in the

article. For the purpose to follow the growth of dynamics in creativity, creative meditation, creative activity mutual appraisal, the reflection of the results of estimation by teachers in students portfolio are commented here. In the end the authoress comes to a conclusion that to apply the varied principles of estimation will pave the way preparing good methods in estimation process.

qiyətləndirmənin planlaşdırılması

Ключевые слова: национальный курикулум, обучающие материалы, критерии оценки, правила оценки, оценке знаний, оценка умений, планирование оценки

Key words: national curriculum, training materials, estimation criterion, estimation rules? the appraisal of knowledge, the appraisal of skills, the planning of estimation

Azərbaycanda həyata keçirilən təhsil islahatlarında təhsilin məzmununun yaxşılaşdırılması mühüm yer tutur. Bütün təhsil direktivlərində, təhsilin inkişafı ilə bağlı ölkə prezidentinin imzaladığı bütün sənədlərdə təhsilin dünya təhsilinə inteqrasiyası və təhsilin məzmununun yaxşılaşdırılması önə çəkilir.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin imzası ilə təsdiqini tapan Azərbaycan Respublikasında təhsil sisteminin informasiyalaşdırılması üzrə Dövlət Proqramında göstərilir:

Biliklərə əsaslanmış iqtisadiyyatın təşəkkül tapdığı şəraitdə informasiya və kommunikasiya texnologiyalarının (İKT) inkişafı ölkənin intellektual və elmi

potensialının vacib göstəricilərindən biridir. Tam əminliklə demək olar ki, bu gün qloballaşan dünyada ölkələrin rəqabət qabiliyyəti, ilk növbədə, onların İKT-dən səmərəli istifadəsi ilə müəyyənəlməklə formalaşır.

İKT-nin təhsildə tətbiqi və inteqrasiyası Azərbaycan vətəndaşlarının müasir bilik və bacarıqlara malik olan yeni nəslinin formalaşmasına birbaşa təsir edən yüksək mahiyyətli məsələdir.

Son illər təhsil sistemində İKT infrastrukturunun inkişaf etdirilməsi və təhsildə İKT-nin tətbiqinin dünya standartları səviyyəsinə çatdırılması ölkəmizdə prioritet istiqamətlərdən biri olmuşdur. Bu dövrdə təhsil sistemində İKT-nin tətbiqi sahəsində müxtəlif layihələr və tədbirlər hazırlanıb həyata keçirilmişdir ki, bu da ölkənin təhsil sahəsində aparılan islahatların çox vacib mərhələlərdən biri olmaqla təhsil ocaqlarında İKT infrastrukturunun qurulmasına yönəlmişdir (1, 465).

Ümumitəhsil məktəblərinin təlim prosesində informasiya kommunikasiya texnologiyalarının tətbiqi, ilk növbədə, şagird üçün yeni informasiyaların verilməsi, informasiya aktının zənginləşdirilməsi kimi dəyərləndiri-